

YTTRANDE
2012-01-20Dnr RA 04-2011/5975
Ert Dnr Ku2011/2010/KAKulturdepartementet
103 33 Stockholm

Inbjudan att bidra med erfarenheter inför den kommande forsknings- och innovationspropositionen 2012-01-19

Rikssarkivet har inbjudits att bidra med erfarenheter inför den kommande propositionen och vill därför lämna följande synpunkter och kommentarer. Sammanfattningsvis kan sägas att Rikssarkivets FoU-verksamhet de senaste åren framför allt kommit att koncentreras på ett par områden, frågor som rör utvecklingen av e-förvaltningen och frågor som rör forskningens infrastruktur, inte minst inom humaniora och samhällsvetenskap. De eventuella kopplingarna till den tidigare forskningspropositionen, framtida utmaningar och pågående forskningssamverkan presenteras kortfattat i de följande svaren på de av Kulturdepartementet ställda frågorna.

1. Har satsningarna i senaste forskningspropositionen (Prop. 2008/09:50) haft inverkan på er forskningsrelaterade verksamhet och i så fall på vilket sätt?

I propositionen lades stort fokus på vikten av infrastruktur för forskning och medel avsattes för infrastruktursatsningar. Vetenskapsrådet fick ett utpekat ansvar för den nationella samordningen, och samtidigt aviserades att kommittén för forskningens infrastrukturer skulle permanentas och bli ett råd för forskningsinfrastruktur.

Satsningarna på den infrastruktur som främst tjänar samhällsvetenskap och humaniora har dock inte varit speciellt stora, trots att behovet lyfts fram både av Vetenskapsrådet och Riksbankens jubileumsfond. Infrastruktur i denna mening avser bl.a. de databaser med digitaliserad information som i växlande omfattning byggs upp vid kulturarvsinstitutioner som arkiv, forskningsbibliotek och museer. I detta sammanhang kan bland annat hänvisas till den nyligen publicerade *Vetenskapsrådets guide till infrastrukturen 2012. Rekommendationer för forskningsinfrastruktur på lång sikt från forskningsråden och Vinnova*. Man understryker där nödvändigheten av att skapa system för att knyta ihop data från olika källor, ta fram gemensamma standarder samt metoder för långtidsbevarande och långsiktig tillgång till data.

Formerna som etablerats för utdelandet av infrastrukturellt stöd är inte heller sådana att de ger möjlighet till finansiering av den typ av satsningar som i första hand behövs

för det humanistiska och samhällsvetenskapliga området ens i enlighet med den ovan nämnda guiden. Den i propositionen ingående satsningen på 50 miljoner kronor i nya medel på kultur- och kulturarvsforskning förefaller inte heller i första hand ha inneburit att forskning med utgångspunkt från kulturarvsinstitutionernas behov särskilt premierats. Trots detta har Riksarkivet under de senaste åren genom både egeninitierade projekt och i samverkansprojekt inom och utanför Sverige satsat omfattande resurser på just forskning och utveckling av forskningens infrastruktur vilket framgår av svaren på de följande frågorna.

2. Vilka utmaningar står ni inför och vad är strategiskt viktigt för er i er forskningsrelaterade verksamhet?

De långsiktiga konsekvenserna av IT-samhället och e-förvaltningen är en angelägenhet för staten och samhället som helhet och inte en isolerad kultur- eller forskningsfråga. Detta är även avgörande för en lyckad satsning på e-förvaltningen. Riksarkivet och övriga arkivmyndigheter har en central del av ansvaret för den offentliga förvaltningens och forskningens långsiktiga informationsförsörjning, vilket förutsätter att de särskilda krav som IT-samhället ställer kan mötas planmässigt och proaktivt. I den kunskapsstrategi som Riksarkivet 2007 antog för perioden 2009-2012 identifierades ett antal strategiska kärnområden där Riksarkivet måste bära huvudansvaret för att driva fortsatt kunskaps- och metodutveckling inte minst på grund av de nya krav som ställs genom det digitala samhällets utveckling. IT-system, logistik och teknislösningar måste hela tiden vidareutvecklas för att ge möjlighet till att hållbart och resurseffektivt ta emot, bevara och tillhandahålla digital information. Problemen med digitalt bevarande på längre sikt lyftes redan fram i 2002 års arkivutredning *Arkiv för alla (SOU 2002:78, prop. 2004/05:124)*. Detta blev inledning till ett flerårigt samarbetsprojekt om långsiktigt digitalt bevarande (LDB-projektet) tillsammans med Luleå tekniska universitet, Bodens kommun, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Försäkringskassan och Skatteverket.

Regeringen fastställde i januari 2008 en handlingsplan för en utvecklad e-förvaltning. I april 2009 tillsattes en kommitté, E-delegationen, för att stödja och koordinera myndigheternas utvecklingsarbete i dessa frågor. Första uppgiften blev att skriva en strategi och att arbeta fram en offentlig e-legitimation. Riksarkivet ingår såväl i delegationens styrelse som i dess arbets- och expertgrupper. Riksarkivet ansvarade, i egenskap av färdledare, för förstudien *e-Arkiv och e-Diarium* i samverkan med E-delegationen, Arbetsförmedlingen, Bolagsverket, Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Tillväxtverket och SKL. Förstudierapporten överlämnades till E-delegationen i januari 2011. E-delegationen har uppmanat Riksarkivet att i väntan på Regeringens beslut gå vidare med planering och genomförande av ett nytt projekt rörande e-Arkiv och e-diarium. Riksarkivarien har i slutet av 2011 tillsatt ett verksamhetsprojekt som i samverkan med statliga, kommunala och landstingskommunala myndigheter påbörjat arbetet i enlighet med förslaget i förstudien. Projektdirektiv har tagits fram och fastställts av Riksarkivets ledning. Externfinansiering saknas idag och deltagande myndigheter måste själva bidra med de personresurser som fordras för projektets genomförande. Riksarkivet räknar med att avsätta egna resurser

motsvarande fem personer plus 2 miljoner kronor. Mittuniversitetet liksom LDB-centrum har engagerats i e-arkivutredningen för forsknings och utvecklingsuppdrag.

Som framgått tidigare, är det lätt att konstatera att se att finansieringen av humanistisk forskning och även i viss grad samhällsvetenskaplig forskning hamnar skuggan av konkurrerande behov inom naturvetenskaperna. En i många fall avgörande förutsättning för att aktivt kunna bygga upp forskningsprojekt inom samhällsvetenskap och humaniora är att parallella satsningar sker på den forskningsorienterade infrastrukturen. Även denna måste utvecklas med dagens teknik, och de brister och luckor som finns där blir i många fall gränssättande för både innovativ och storskalig forskning. Dagens forskning styrs av tids- och effektivitetsskäl ofta bort från områden där sådan tillgänglig infrastruktur saknas.

Att utveckla de infrastrukturella villkoren för inte minst humanistisk forskning är en ytterst angelägen fråga. Tekniken finns och problemen ligger framför allt i kostnaderna för verksamheten, eftersom det rör sig om en ”förädling” av bestånden för forskningsbruk utan grundläggande anslagsfinansiering och därför måste ses som en delmängd i den samlade forskningsfinansieringen. En koppling så långt möjligt till de faktiska forskningsbehoven och därmed ett tydligt brukarperspektiv är också en rimlig principiell utgångspunkt. Utan en fortsatt aktiv utveckling på detta område riskeras dessutom de nödvändiga kontakterna mellan kulturarvsinstitutionerna och forskarmiljöerna, som numera arbetar under helt andra förutsättningar än bara för några decennier sedan. En stor del av arbetet med att bygga upp en infrastruktur för forskningen för humaniora och samhällsvetenskap inom det sk. ABMK-området (arkiv, bibliotek, museer och kulturmiljövård) sker idag utan att man har tillgång till de e-infrastruktur tjänster som finns för universitet och högskolor. Vetenskapsrådet har för avsikt att i den kommande utvärderingen av SUNET lyfta fram dessa frågor som också har tydliga kopplingar till innehållet i regeringens nyligen presenterade handlingsplan för digitalisering – *En Digital agenda för Sverige*.

3. I vilken omfattning samverkar ni med andra kulturinstitutioner, universitet och högskolor eller näringslivet i forskningsfrågor?

Riksarkivet arbetar aktivt med frågan om samordning och erfarenhetsutbyte mellan olika aktörer på det digitala området. Riksarkivet är en av grundarna till LDB-centrum som ska erbjuda stat, landsting, kommun och privat sektor en praktiskt inriktad forsknings- och utvecklingsmiljö för samverkan, problemlösning och långsiktig kompetensutveckling när det gäller digitalt bevarande. Centrumbildningen är ett samarbete mellan Luleå tekniska universitet, Riksarkivet, Bodens kommun samt Kungliga biblioteket.

Hösten 2011 inrättades på regeringens uppdrag samordningssekretariatet för digitalisering, digitalt bevarande och digitalt tillgängliggörande av kulturarvet - *Digisam*. Sekretariatet är placerat på Riksarkivet och startade sin verksamhet 1 september 2011 och har i uppdrag att representera frågor om digitalisering av kulturarvet gentemot andra statliga och privata aktörer. I styrgruppen ingår

Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet, Kungliga biblioteket och Centralmuseerna. Sekretariatet ska stå för kompetensuppbyggnad och för kunskapsinhämtning och samordna arbeten som de deltagande myndigheterna och institutionerna gemensamt bedriver inom digitaliseringsområdet.

Med utgångspunkt i den år 2007 fastställda kunskapsstrategin arbetar Riksarkivet med ett antal FoU-projekt inom flera strategiska områden, bland annat digitalisering, digital förmedling, och digitalt bevarande .

Digitalisering:

- **Digidaily** är ett utvecklingsprojekt där Riksarkivet tillsammans med Kungliga biblioteket och Mittuniversitetet arbetar med att utveckla rationella metoder och processer för digitalisering och texttolkning av dagstidningar. Finansiärer är EU: s strukturfond Mellersta Norrland, Riksarkivet, Kungliga biblioteket, Mittuniversitetet, Länsstyrelsen i Västernorrland, och förlagskoncernen Schibsted Sverige.
- **GSU projektet**, del 1: skanning av mormonfilmen (ansvarig avdelning är SVAR).
- Lantmäteriskanningen åt Lantmäteriverket (utförs av RA:s avdelning MKC).
- Skanning av fastighetsböcker (utförs av landsarkivet i Härnösand).
- **Fosam**, skanningen av kyrkböcker bör nämnas som ett exempel på ett digitaliseringsprojekt som innehåller flera moment av forskning och utveckling för att kunna genomföras. Ansvarig avdelning vid RA är MKC. Bland projektets intressenter kan nämnas Demografiska databasen vid Umeå universitet och Forskningsarkivet vid samma universitet.

Digital förmedling:

- **Europeana**: den stora, flerspråkiga portalen till Europas kulturarv som stöds av en för ändamålet skapad stiftelse (www.europeana.eu). Riksarkivet är ett av de nationalarkiv som lämnat mest material till portalen.
- **APEnet** är ett treårigt projekt inom EU-kommissionens eContentplus program som syftar till att etablera *The Archives Portal Europe* som är en portal för gemensam sökning i främst nationella europeiska arkiv. Projektets konsortium består av tolv europeiska nationella arkiv och EDL-foundation. (EDL = European Digital Library). EDL-foundation är det organ som leder utvecklingen av EUROPEANA-portalen och ett av målen i APEnet är att utveckla gemensamma format för visning av digitalt arkivmaterial i EUROPEANA. Koordinator för APEnet är Riksarkivet i Spanien och Riksarkivet i Sverige ansvarar för disseminering och marknadsföring av projektresultaten samt av enrolleringen av nya medlemmar i konsortiet.

Förhandlingar pågår just nu med EU-kommissionen om ett uppföljande projekt (APEX) där Sverige får en mer framträdande roll.

- **Digital Cultural Heritage Network (DC-net).** Riksarkivet deltar som svensk partner i EU-projektet DC-net. Projektet har som syfte att främja den digitala infrastrukturen för tillgången till forskningsinformation från kulturarvssektorn inom EU, bland annat arkivinstitutioner. Projektet har en stark inriktning på sektorsövergripande samverkan. Riksarkivet leder delprojektet "New Service Priorities" tillsammans med franska kulturministeriet (Ministère de la Culture et la Communication). I den svenska nationella referensgruppen ingår representanter för Kulturdepartementet, Vetenskapsrådet, Riksantikvarieämbetet, Kungl. biblioteket och SUNET.
- **Linked Heritage - Coordination of Standards and Technologies for the enrichment of Europeana.** Linked Heritage är ett s k Best Practice Network inom EU:s ramprogram "Competitiveness and Innovation". I konsortiet som driver projektet ingår förutom Riksarkivet alla viktigare intressenter från 20 av EU:s medlemsländer men även från Israel och Ryssland som har särskilda samarbetsavtal med EU. Projektet koordineras av Kulturministeriet i Italien.
- **NAPP (North Atlantic Population Project):** initierat och finansierat av Minnesota Population Center (MPC) vid Universitetet i Minnesota och bedrivs i samarbete med flera internationella partners, bl a Riksarkivet. Projektet kodar och samordnar uppgifter i folkräkningar (motsv) i olika länder som underlag för demografisk forskning
- **SweCens:** Svenska historiska folkräkningar – åtkomst för internationell forskning. Planeringsbidrag för 2011 har beviljats av Vetenskapsrådet. Projektet leds av Umeå universitet, Centrum för samisk forskning.
- **APIS (Access to Public Information):** nätverksprojekt med bl a LDB-centrum och Riksarkiven i Sverige, Estland och Island.
- **Demografisk Databas Södra Sverige:** Ett forskningssamarbete mellan Riksarkivet (landsarkivet i Lund) och ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet som bedrivits sedan 1980-talet och som resulterat i en databas över befolkningen i södra Sverige fram till ca 1900.
- **QVIZ (Query and context based visualization of time-spatial cultural dynamics):** Ett forskningsprojekt inom EU:s sjätte ramprogram som leddes av HUM-lab vid Umeå universitet och arbetade med en sk "single piont entry" till Europeas arkiv. I projektet deltog också Riksarkivet i Estland, universitetet i Portsmouth, forskningsstiftelsen Salzburg Reseach och det spanska telefonbolaget Telefonica. Projektet avslutades 2008.

Digitalt bevarande:

- **ENSURE** (Enabling kNowledge Sustainability, Usability and Recovery for Economic value): leds av IBM. Riksarkivet deltar i projektet via LDB-centrum.
- Testplattform-projektet som leds av LDB-centrum med Tillväxtverket som finansier och som bl a utvecklat mjukvara för bevarande av webbplatser.
- **PROTAGE**. Åren 2007 – 2010 koordinerade Riksarkivet detta EU-projektet som var ett forskningsprojekt inom EU:s sjunde ramprogram. Namnet PROTAGE är en förkortning för PReservation Organizations using Tools in AGent Environments, och projektet handlade om tillämpning av agentteknologi i digitalt bevarande. I projektet deltog också Riksarkivet i Estland, Luleå tekniska universitet, universitetet i Bradford, forskningsstiftelsen Fraunhofer-Gesellschaft och forskningsinriktade teknikföretag i Spanien och Italien.

Humaniora och samhällsvetenskap

Riksarkivet är också av tradition en av de viktigaste byggstenarna i forskningens och utbildningens infrastruktur, särskilt på det humanistiska området. Med detta åsyftas inte bara historia och angränsande ämnen. Även på det humanistiska och samhällsvetenskapliga området driver eller deltar Riksarkivet aktivt i ett antal utvecklings- och forskningsprojekt. Arbetet med att ta fram och publicera olika guider och publikationer runt arkiv och arkivfrågor innebär också att grundforskning inom området utförs av Riksarkivets medarbetare.

Ett mycket nära samarbete med den vetenskapliga forskningen har *Svenskt diplomatarium*, som är en enhet inom avdelningen för statliga arkiv och avdelningen *Svenskt biografiskt lexikon*. SBL:s höga vetenskapliga nivå säkras inte bara redaktionellt utan också genom kvalificerade artikelförfattare från universitetsvärlden. Genom SBL görs forskningsresultat tillgängliga både inom forskarsamhället och för allmänheten.

Redaktionen för *Svenskt Diplomatarium* har tagit emot praktikanter från prestigeutbildningarna vid Institut national du patrimoine och Ecole Nationale des Chartes, bägge i Paris, och har deltagit i de internationella projekten *MENOTA* samt ingår i nätverket *ADEEL* (*Album de diplomatique européenne en ligne*) som syftar till att utveckla en gemensam plattform för presentation av medeltidsurkunder från olika delar av Europa för forskning och utbildning. 2011 utsågs Diplomatiariets huvudredaktör av regeringen till svensk ledamot i COST Action: Medieval Cultures and Technological Resources, ett europeiskt uppdrag att skapa ett ”virtuellt centrum för medeltidsstudier. Det tidigare avslutade projektet *Medeltida pergamentsomslag* (*MPO*) har gett upphov till ett fortfarande aktivt nätverk. Internationellt kan nämnas att Svenskt Diplomatariums huvudredaktör är svenskt representant i Internationella

diplomatikkommissionen (CID) och regelbundet sammanträffar med representanter för diplomatikforskningen i andra länder.

Från och med 2012 har ansvaret för det historisk-topografiska forskningsprojektet *Det medeltida Sverige* (DMS) med tre externfinansierade redaktörstjänster övergått till Riksarkivet. DMS har flera beröringspunkter med den nationella utgivningen av medeltidsbrev inom *Svenskt Diplomatarium* som sedan länge finns på Riksarkivet och arbetet bedrivs i nära samarbete.

Svenskt Diplomatarium samarbetar sedan flera år tillbaka med Stockholms universitet när det gäller studenter och doktorander med medeltidsinriktning. För dessa erbjuds kurser i paleografi – en 7,5-poängskurs inriktad på senmedeltida skrift ges vartannat år – och föreläsningar i diplomatik (årligen). Det kan noteras att eftersom svenska universitet (till skillnad från Frankrike, Tyskland, Italien m.fl. länder) saknar lärostol och reguljär undervisning i diplomatik (det vill säga studiet av medeltidsurkunder, inkluderande paleografi, kodikologi, sfragistik m.m.) har Diplomatariet sedan länge spelat en viktig roll inom detta kompetensområde. I projekt *Yngre geometriska kartor* texttolkas, registreras och koordinatsätts omkring 6500 kartor från åren 1680-1700. Efter projektets slut kommer kartorna att göras tillgängliga för forskning via en databas på Internet. Projektet är en fortsättning på projektet *Äldre geometriska kartor* och pågår sedan september 2011. Projektet finansieras, liksom det om äldre kartor, av Kungl. Vitterhetsakademien

Riksarkivets har ett stort engagemang i de arkivvetenskapliga utbildningar som numera bedrivs vid ett flertal lärosäten. Även från konservatorsutbildningar inom- och utomlands har praktikanter tagits emot. Landsarkivet i Östersund har medverkat i mastersutbildningen i kulturvård vid NTNU. Utöver vad som ovan framgått har disputerad personal vid Riksarkivet och landsarkiven deltagit aktivt i forskarsamhället genom undervisning, handledning och deltagande i vetenskapliga sammankomster. I avsikt att vidmakthålla inslaget av vetenskaplig kompetens hos personalen pågår sedan några år ett traineeprogram i samarbete med Vitterhetsakademien. Sedan februari 2010 har Riksarkivet initierat och genomfört en serie seminarier (sex om året) där tonvikten har legat på hur arkivmaterial används i modern forskning. En bakomliggande tanke är att visa vikten av arkivforskning för doktorander och yngre universitetsforskare

Kulturarvspedagogik

Inom området kulturarvspedagogik verkar Riksarkivet genom NCK, Nordiskt centrum för kulturarvspedagogik, bildat år 2005 i ett samarbete mellan Jamtli (Jämtlands läns museum), Landsarkivet i Östersund och Föreningsarkivet i Jämtlands län. Idag finns det ett flertal aktuella samverkansprojekt inom området varav några presenteras nedan.

- **HLO - Heritage Learning Outcomes in the Nordic and Baltic Area**
Genom att samla in exempel på gott kulturarvspedagogiskt arbete och sedan

analysera dessa utifrån ett lärandeperspektiv syftar projektet till att uppvärdera det lärande som sker inom arkiv och museer. Projektet ska resultera dels i ett antal riktlinjer för hur lärande bäst främjas i kulturarvsmiljö och dels i en masterkurs för både blivande och verksamma kulturarvspedagoger, samt andra med ett intresse för kulturarv, livslångt lärande och regional utveckling. Projektet är ett samarbete mellan NCK, Danmarks pedagogiske universitetsskole, Aalborg Stadsarkiv, Helsingfors stads kulturcentral, Islands nationalarkiv, Lithuanian Open Air Museum, ABM-utvikling i Norge och Norges teknisk- och naturvetenskapliga universitet. Finansiering sker genom Nordplus Vuxen.

- **The Learning Museum.** Över 20 europeiska museer och kulturarvsinstitutioner deltar i projektet som finansieras genom EU:s Livslångt lärandeprogram/ Grundtvig. Syftet med projektet är att etablera ett europeiskt nätverk av museum och kulturarvsinstitutioner som arbetar med livslångt lärande.
- **Drivkraft.** Läns-kulturen i Regionförbundet Jämtland startade 2011 projektet. NKC kommer att genomföra ett delprojekt rörande arbete med kulturarv och kreativa näringar.

4. Övriga kommentarer/förslag.

Avslutningsvis vill Riksarkivet åter ta tillfället i akt att understryka det som redan tidigare under fråga 2 lyfts fram, nämligen att de långsiktiga konsekvenserna av IT-samhället och e-förvaltningen är en angelägenhet för staten och samhället som helhet och inte en isolerad kultur- eller forskningsfråga. För att nå framgång i arbetet med att hantera det digitala samhällets utmaningar krävs satsningar på vår gemensamma infrastruktur, både för att lösa förvaltningens problem, hantera forskningens krav och tillgodose medborgarnas tillgång till kulturarvet även i digital form.

Beslutande i detta ärende har varit riksarkivarie Björn Jordell. Närvarande vid den slutliga handläggningen har också varit arkivrådet Börje Justrell och arkivrådet Ann Hörsell, föredragande.

Björn Jordell

Ann Hörsell